

EEN GOED INZICHT IN DE MENTALITEIT VAN DIE TIJD

De oorlogsdagboeken van Jozef Simons

Aan de stroom egodocumenten uit de Eerste Wereldoorlog die in de voorbije jaren in boekvorm verschenen, werd het oorlogsdagboek van Jozef Simons toegevoegd. Vandaag is hij geen bekende naam meer in de Vlaamse literatuur, maar in het interbellum was Jozef Simons een belangrijke figuur van de Vlaamse ontvoogding. Hij werd bekend omdat hij als eerste de saga van de Frontbeweging navertelde in een roman. *Eer Vlaanderen vergaat* verscheen in 1927 onder het pseudoniem Ivo Draulans, en pas na het eerste succes onder Simons' eigen naam. Het boek was zeer succesvol en invloedrijk voor een hele generatie van Vlaamse jongeren die via de avonturen van Florimond van Laer, zoon van een Kempense baron, of van diens vriend, Jan Broeckx, van veel bescheidener afkomst, de Vlaamse strijd in het Belgische leger aan de IJzer leerden kennen. Wisten die jongeren niet goed waarom hun vaders of ooms als flamingant uit de oorlog waren teruggekeerd, dan leerden Florimonds overpeinzingen hun dat wel:

Daarboven lag de villa "Guedwal", de huisvesting van het 'peloton spécial', waarin werden gedrield en tot onderofficier opgeleid à de Walen alsmede de Vlamingen die voldoende Fransch kenden. Daar lag weer de donkere schaduwzijde van alle Belgische centralistische instelling: met de Walen, de opper-Belgen, worden alleen gelijkgesteld de Vlamingen die voldoende de taal der Walen kennen. Alle Belgen, die Fransch kennen, zijn gelijk voor de wet. Het griede Florimond dat dit alles zoo maar goedsmoede kon gebeuren, dat de massa der Vlaamsche jongens niet dien striemenden zweeps slag voelde: in de rangen van het leger, zooals in elke Belgische administratieve hiërarchie, kunnen al de Walen zich omhoogwerken, van de Vlamingen enkel de verfranschten en de Fransch-kennenden. In België kan iemand minister worden zonder

een woord Vlaamsch te kennen; doch niemand wordt er briedrager zonder eerst Fransch te hebben geleerd!

(Ivo Draulans, *Eer Vlaanderen vergaat*, Lityca, Turnhout & Gudrun, Brussel, SD. (1927), p. 79)

Jozef Simons was een bevoorrechte getuige van de Eerste Wereldoorlog aan het front in Vlaanderen. Hij werd in oktober 1916 opgeroepen voor het IJzerleger en raakte als jonge auteur en vriend van de Vlaamsgezinde schrijver Filip De Pillecyn nauw betrokken bij de Frontpartij. Simons was student geweest aan het Klein Seminarie in Hoogstraten en nadien aan de handelsschool van de jezuïeten in Antwerpen ("Saint-Ignace"). In de studentenbeweging had hij de Vlaamse eisen voor gelijkberechtiging leren kennen en blonk hij weldra ook uit als schrijver van bijdragen aan een reeks Nederlandstalige tijdschriften. De Vlaamse eisen in het leger slopen dus sterk aan bij zijn eigen gedachtegoed. Hij zou stukken schrijven voor diverse kranten die naar de gunst van de Vlaamse soldaten dongen, zoals *Vrij België*, *De Belgische Standaard* en *De stem uit België*. Maar Jozef Simons was ook al voor zijn periode aan de IJzer een bevoorrechte oorlogsgetuige. Vanaf 1909 was hij huisleraar bij de adellijke familie de (Brouchoven de) Bergeyk uit Beveren-Waas, die een zomerverblijf had in kasteel De Lovie in Proven. Daar, achter het front van de Ieperboog, had de oorlog hen in oktober 1914 bereikt. De Lovie werd het verblijf van talloze legerstaven en hoofdkwartieren en omdat Jozef Simons als huisleraar en protegé van de gravin tot de intimi van de familie behoorde, beleefde hij haast alles van op de eerste rij. Soms trad hij aan als tolk of pianist van dienst. Vier maanden lang was hij zelfs officieel tolk voor het Britse leger.

Om al die redenen was het voor zoon Ludo Simons, emeritus-hoogleraar van de universiteiten van Antwerpen en Leuven en eminent kenner van de Vlaamse Beweging, wellicht zo goed als een plicht om ooit de oorlogsdagboeken van zijn vader

uit te geven. Dat het een gemakkelijke opdracht was, lijkt me niet. Of de auteur ondanks de grote inspanningen er helemaal in geslaagd is, durf ik ook te betwijfelen.

Dat heeft in de eerste plaats te maken met de vorm van de dagboeken. Het zijn bijna dagelijkse notities, waaruit de schrijver nadien wel putte voor zijn werk over oorlog, maar die hij nooit meer verwerkte tot een consistente, leesbare tekst.

Dat werd de opdracht van de bezorger. Vier jaar notities kunnen nooit echt leesbaar worden, indien er geen resolute keuzes worden gemaakt. Op dat vlak valt deze publicatie een beetje tussen wal en schip. Het werd geen letterlijke publicatie van de hele tekst, die dan wellicht diende te worden aangevuld met een uitgebreid notenapparaat. Maar het werd ook geen moderne bewerking van het origineel.

Het werd (grotendeels) de originele tekst, die om allerhande redenen onderbroken of in de rede gevallen wordt door de bezorger. Dat gebeurt in de eerste plaats om voetnoten te vermijden, wat in deze dagen ten onrechte wordt bestempeld als “te academisch” voor een “groot” publiek. Het gebeurt nog veel vaker om initialen voluit te schrijven, om personages te introduceren of te beschrijven, om referenties te duiden of om de mening van de bezorger bij de tekst te plaatsen. Een aantal van die ingrepen staat tussen de tekst: in cursief waar Jozef aan het woord is en in romein wanneer Ludo tussenkomt. Andere keren zijn het dan weer kaderstukjes, die meestal beter werken omdat ze de auteursstem niet onderbreken. Wanneer voor het ene dan wel het andere wordt gekozen, is niet geheel duidelijk, en dat werkt verwarrend. Er wordt heel veel uitgelegd, met de beste bedoelingen, want bij zulke notities is dat nodig. Maar het resultaat draagt niet bij tot de leesbaarheid.

Een tweede obstakel is dat zo'n dagboek over vier jaar duizenden referenties bevat. Het is ondoenbaar om alle historische feiten en personen terug te vinden en zo kort mogelijk te verklaren of te omschrijven. Dat blijkt hier meer dan eens een onmogelijke opdracht, ondanks de vele keren dat het wel lukt. Ik stel ook een aarzeling vast bij de bezorger om een standpunt in te nemen. Sommige referenties worden heel trefzeker gemaakt: bijvoorbeeld de strijd tussen de gematigde Vlaamse stem in een krant als *De Belgische Standaard* tegenover de radicale strekking van *Ons Vaderland*, of nog de feiten rondom de vervolging van de Vlaamse militanten aan het front. Die behoren al decennialang tot het domein van Ludo Simons. Met de militair-his-

torische context heeft hij meer last. Een aantal feiten en personages worden geduid, andere niet. Er wordt niet duidelijk waarom dat zo is. Het eerste deel, wanneer Jozef Simons huisleraar is in De Lovie, heeft daar meer van te lijden dan het tweede, wanneer hij kanonnier is in het Belgische leger. Maar ook daar blijft militair-historische duiding summier.

Waarin de bezorger faalt, is in het scheiden van wat echte feiten zijn en wat van “van horen zeggen” is. Het aantal indianenverhalen tijdens de periode in De Lovie is bij momenten groot. Mocht de oorlog echt verlopen zijn zoals in het kasteel werd verteld, dan was die een nog grotere mensonterende schande geweest dan nu al het geval is. Het aantal vermelde executies van deserteurs en spionnen is nog vele malen groter dan het echt was; de bestanden, heldendaden en tragedies volgen elkaar heel snel op. De dagboekschrijver noteerde die anekdotes zonder commentaar. De bezorger – die elders niet schuwt om tussen te komen – zwijgt op de meeste plaatsen net zo goed. Zoals gezegd: het is haast onmogelijk om alles te *factchecken*, maar waar op andere plaatsen bijna te gretig wordt onderbroken, krijgen we hier te weinig duiding.

Het dagboek had ook een groter belang kunnen krijgen als de wisselende legerstaven en bezoeken van generaals aan De Lovie duidelijker in verband waren gebracht met de gebeurtenissen aan het front. Dat generaal Byng zijn Cavalry Corps tijdens *Second Ypres* vanuit De Lovie leidde, wordt bijvoorbeeld niet geduid. Hoe besloten de wereld van De Lovie soms is, blijkt uit het feit dat generaal Sir John Keir, bevelhebber van het VIth Corps, alleen in het dagboek opduikt bij de vraag of Simons al dan niet naar het leger kan gaan. Op 25 september 1915 wordt in het kasteelpark een sportnamiddag georganiseerd, terwijl op datzelfde moment aan de Meenseweg een zoveelste bloedbad wordt aangericht onder de troepen van het VIth Corps.

Dat we dit niet vernemen – niet in het dagboek, noch in het commentaar – is jammer. Want het dagboek is ontegensprekelijk een belangrijke bron, omdat Jozef Simons op veel andere plaatsen zeer goed geïnformeerd blijkt. Zijn informatie over de adel – over de vele adellijke dames die hulp boden, over de jonge adel die bij het tolkenkorps diende, over hogere officieren of over de geestelijkheid – geven een goed inzicht in de mentaliteit van de tijd. Ook in de gedachten van de Vlaamse Beweging krijgen we een goed inzicht. In mei 1916 schrijft Jozef Simons een “opvatting” neer waarin hij het

wereldconflict wil duiden. In zijn analyse komt Frankrijk merkwaardig genoeg helemaal niet voor, en is er veel begrip voor het Duitse standpunt dat de oorlog noodzakelijk is om te overleven tegenover de almacht van het British Empire. Jozef Simons zal in zijn roman *Eer Vlaanderen vergaat* de keuze voor collaboratie met Duitsland door een massale overgave uit het IJzerleger (laten) verdedigen.

“Moest gij, of wie dan ook de macht voert, een bevel uitvaardigen – een bevel ditmaal, koud en klaar – hoeveel man zou er u gehoorzamen?”

Bert en Jan Broeckx spraken fluisterend enkele woorden met mekaar.

“Zonder overdrijving – minstens vijf-en-twintigduizend man.”

De koppen van al de aandachtig-berekenende luisteraars beaamden dat het niet veel zou schelen.

- “Denkt ge dan niet,” zei Florimond, en zijn woorden wilden stokken in zijn keel, doch hij slikte zijn beklemming door en verhief de stem: “denkt ge dan niet, gij allen, dat het voor Vlaanderen de reddende daad was, zoo die vijf-en-twintigduizend man, op één nacht, overliepen naar Borms, naar Borms!”

’t Was er uit.

- “Dat is ‘t!” zei Nickmans.

- “Wat ik altijd heb gezegd”, sprak korporaal Seuntjens.

- “De operatie doen!” knikte de dokter.

Maar twee aalmoezeniers schuddekoppen, en de meesten bezagen zwijgend Bert.

Jan Broeckx schudde heftig “neen”.

De officieren voelden zwaar de verantwoordelijkheid hun op de schouders drukken, dachten aan hun eed.

- “Neen”, zei er één, “geen verraad!

Geen Caporetto!”

(*Eer Vlaanderen vergaat*, pp. 145-146)

Wie de geschiedenis van de Frontbeweging kent, herkent in de figuur van “de dokter” dr. Frans Daels, en in die van Bert, “ruwaard” Adiel Debeuckelaere, twee belangrijke figuren in de Frontbeweging die ook later actief bleven in de Vlaamse Beweging. Het is waar dat een enorme oorlogsmoeheid een deel van de soldaten in het voorjaar van 1918 had kunnen bewegen om zich bij een Duitse aanval redelijk

gewillig over te geven. Uit verschillende getuigenissen, waaronder ook die van Jozef Simons in dit dagboek, is bekend dat met die gedachte werd gespeeld, en niet alleen onder de Belgen of Vlamingen. Dat er ooit 25.000 soldaten zouden zijn geweest waarop de Frontpartij kon rekenen, is echter schromelijk overdreven. Tot enige gewillige overgave is het nooit gekomen, integendeel. Bij de Duitse aanval op 17 april 1918 bij Merkem-Kippe week het Belgische leger niet. De Slag aan de Kippe werd een Belgische overwinning, de eerste sinds Halen in augustus 1914. Jozef Simons’ personages in *Eer Vlaanderen vergaat*, Florimond, de zoon van de baron, en Jan Broeckx, de eenvoudige student, vertolken de twee keuzes van de Vlaamsegezinde frontsoldaat: deserteren om het activisme te steunen, of trouw blijven aan het Belgische leger om nadien de Vlaamse eisen des te beter te kunnen verdedigen. Dat Florimond sneuvelt, lijkt er op te wijzen dat de gezagsgetrouwe en uiteindelijk pro-Belgische factie de bovenhand haalde, wat in realiteit ook zo was.

In een interessant hoofdstuk na het dagboek gaat Ludo Simons in op de publicatie en het succes van *Eer Vlaanderen vergaat*. Van de vier boeken die Jozef Simons aan zijn ervaringen in de oorlog wijdde, is *Eer Vlaanderen vergaat* het invloedrijkste. Het manuscript was al afgewerkt in 1923, maar het duurde nog vier jaar voor het werd gepubliceerd. Men zou kunnen veronderstellen dat de radicale Vlaamse stem de auteur tot voorzichtigheid maande. Dat is niet zo. Simons had het manuscript bezorgd aan de redactie van het tijdschrift *Vlaanderen* van Robrecht De Smet om het in afleveringen te laten verschijnen. Dat gebeurde maar niet en Simons moest lang wachten voor hij zijn manuscript terugkreeg. De redactie van *Vlaanderen* vond het boek te genuanceerd, zoals na de uiteindelijke publicatie bleek uit de recensie in dat blad. Dit hoofdstuk en ook de verwijzingen naar een aantal gedichten uit *Onder den Hiel* (een bundel die Jozef Simons samen met Filip De Pillecyn publiceerde) in het dagboek – het hadden er nog meer kunnen zijn – maken deze uitgave vanuit literair-historisch standpunt zeer interessant. Als leeservaring en als militair-historische getuigenis zat er echter meer in.

PIET CHIELENS

LUDO SIMONS, *Van het kasteel naar het front. Het oorlogsdagboek van Jozef Simons 1914-1918*, Lannoo, Tielt, 2016, 328 p.